

De algemene begrippen van het burgerlijk recht – 1948

Citation for published version (APA):

Smits, J. (2019). De algemene begrippen van het burgerlijk recht – 1948. *Pro memorie : bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 21(2), 244-247. <https://doi.org/10.5117/PM2019.2.054.SMIT>

Document status and date:

Published: 01/01/2019

DOI:

[10.5117/PM2019.2.054.SMIT](https://doi.org/10.5117/PM2019.2.054.SMIT)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Document license:

Taverne

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

52 DE ALGEMENE BEGRIPPEN VAN HET BURGERLIJK RECHT – 1948

Eduard Maurits Meijers (1880-1954)

Eduard Maurits Meijers (Den Helder 1880-Leiden 1954) studeerde rechten in Amsterdam, alwaar hij in 1903 bij J.F. Houwing promoveerde op het proefschrift *Dogmatische rechtswetenschap*. Na korte periodes als advocaat en als directeur van het *Centraal Bureau voor sociale adviezen* werd hij in 1910 benoemd tot hoogleraar burgerlijk recht en internationaal privaatrecht in Leiden. Meijers verwierf groot academisch aanzien met zijn talrijke geschriften op het terrein van het privaatrecht (waaronder het in 1910-1915 verschenen deel over erfrecht in *Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht*) en de rechtsgeschiedenis (met een nadruk op de geschiedenis van het Romeins recht en het gewoonterecht in de Middeleeuwen). Zijn bibliografie telt, naast ruim 800 annotaties, meer dan 400 artikelen en boeken. Meijers was gedurende veertig jaar redacteur van het *Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie* en in 1918 medeoprichter van het *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*.

Op 26 november 1940 werd Meijers vanwege zijn joodse afkomst ontslagen door de Duitse bezetter, gevolgd door de bekende protestrede van rechtendecaan R.P. Cleveringa en uiteindelijk door de sluiting van de Leidse universiteit. In augustus 1942 deporteerde de bezetter Meijers naar Westerbork, waarna een gedwongen verblijf in Barneveld en transport naar het concentratiekamp Theresienstadt volgden. Onmiddellijk na terugkeer in Leiden in juni 1945 nam hij zijn taken weer op. Meijers heeft voor het Nederlands privaatrecht blijvende betekenis gekregen door de hem in 1947 bij koninklijk besluit verleende opdracht om een nieuw burgerlijk wetboek te ontwerpen. In de decennia daarvoor had hij al diverse malen bepleit het uit 1838 daterende BW te vervangen. Twee maanden voor zijn onverwachte overlijden had hij nog slechts een eerste ontwerp voor een inleidende titel en voor de boeken 1 tot en met 4 ingediend. Bij de voltooiing van het ontwerp door anderen is echter in ruime mate gebruik gemaakt van Meijers' meer of minder volledige concepten, zodat de vanaf 1970 in fasen ingevoerde hercodificatie toch in sterke mate zijn stempel draagt. Dat geldt bij uitstek voor het centrale deel van het vermogensrecht (boeken 3, 5 en 6 en een deel van Boek 7) dat in 1992 kracht van wet kreeg. Meijers heeft de eer tot de weinige Nederlandse juristen te behoren van wie het portret op een postzegel (uitgegeven in 1970) prijkt.

De algemene begrippen van het burgerlijk recht werd in 1948 gepubliceerd bij Universitaire Pers Leiden als deel I van *Algemene leer van het burgerlijk recht*. Latere delen, hoewel door de auteur voorzien, zijn niet verschenen. De eerste druk telde 360 bladzijden, inclusief zaakre-

Getekend portret van E.M. Meijers, circa 1950., Den Haag, Nationaal Archief, collectie Spaarnestad.

gister. In 1952 verscheen een tweede druk. Het boek is Meijers' bekendste wetenschappelijke werk. Het overgrote deel ervan schreef hij in gevangenschap in Theresienstadt tussen september 1944 en mei 1945 zonder dat hij daar de beschikking had over enige rechtsgeleerde literatuur. Al op 10 mei 1940 had hij het boek aangekondigd bij zijn collega's: 'als ik de oorlog mag overleven, zal ik een boek schrijven over het Recht' (Kees Schuyt, R.P. Cleveringa, Amsterdam, 2019, 391).

De algemene begrippen heeft als onderwerp de vorming van rechtsbegrippen en het vaststellen van hun waarde voor het burgerlijk recht. Dit thema heeft in de gedachtewereld van Meijers een bijzondere betekenis. De rechtswetenschap heeft volgens hem namelijk twee taken. Ten eerste dient deze de rechtspraak voor te lichten. Dat gebeurt door de wet uit te leggen en aan te geven hoe, in geval de wet een leemte laat of een open norm geeft, de zogenaamde 'vrije rechtspraak' dient te geschieden. Meijers beschouwt dit als een taak waar voor de rechtgeaarde wetenschapper weinig eer aan valt te behalen. Centraal in dit boek staat de tweede, veel vrijere, taak van de rechtswetenschap: begripsvorming als deel

van een algemene rechtsleer. Die staat voor Meijers los van wet en rechtspraak, hetgeen verklaart waarom hij als ‘begripsvormer’ soms geheel andere opvattingen innam dan als annotator van arresten van de Hoge Raad gebaseerd op het toen geldende BW van 1838.

In het boek maakt Meijers aanspraak op een – volgens hem – originele visie op hoe een algemene rechtsleer te ontwikkelen. Begripsvorming is voor hem geheel en al een kwestie van systematiek, van ordening der materie. Dat is tegenwoordig een gemeenplaats, maar in de tijd dat Meijers schreef, was er nog een zeer invloedrijke stroming die betoogde dat kennis van het recht alleen kon worden verworven op grond van de logica. De negentiende-eeuwse Pandectenwetenschap trachtte immers door het opbouwen van een logisch begrippenapparaat te komen tot kennis van het recht. Meijers keert zich hier radicaal tegen: begrippen zijn er om het recht te beschrijven en te ordenen, maar uit de aldus geordende materie kan nooit een rechtsregel (die immers handelt over wat geboden is) worden afgeleid. Rechtsregels kunnen worden geclassificeerd, maar nieuwe rechtsregels voor nieuwe gevallen volgen niet uit de classificatie. Beschouwingen over het wezen van een rechtsfiguur (zoals bezit, rechtspersoon, eigendom en verbintenis) zijn daarmee taboe: ‘Al het geschrijf over het wezen van het subjektieve recht of over het wezen van de rechtspersoon heeft geen wezenlijke materiële ondergrond, maar het probleem is slechts een van de meest doelmatige ordening ener gegeven rechtsmaterie’ (bladzijde 17). Meijers toont zich hiermee een geharnast tegenstander van de Historische School.

Ordening van rechtsbegrippen geschiedt bij Meijers op basis van doelmatigheid. Begrippen moeten zo doelmatig en dus zo overzichtelijk mogelijk worden geordend. Wat het positieve recht zegt, is daarmee niet bepalend want dat is nu juist niet geordend. Een doelmatige ordening kan daarbij alleen plaatsvinden aan de hand van normaaltypen. Het is immers ondoenlijk om voor alle bijzondere gevallen eigen begrippen te creëren. Normaltypen behoeven niet in alle kenmerken op het soortbegrip te lijken: voldoende is het dat het begrip enkele kenmerken heeft die voorkomen bij de meeste exemplaren van dat begrip. Een overeenkomst werkt soms jegens anderen dan de debiteur (zoals bij huur), maar dat is nog geen reden om de huurverhouding geen overeenkomst te noemen. Meijers spreekt hier van een ‘onvolkomen type’. Ook een beperking van het recht tot door overheidsdwang te handhaven rechtsnormen is niet doelmatig omdat daarmee een deel van het staatsrecht en natuurlijke verbintenissen buiten de rechtssfeer zouden worden geplaatst. Er moet een bepaald minimum zijn om het uit systematisch standpunt lonend te maken een regel als rechtsregel aan te merken. Is dat minimum er niet, dan moet de regel anders worden gekwalificeerd. Dat is geen vraag van essentie, maar van ordening. Aan de hand van deze methode beschrijft en classificeert Meijers de rechtsplicht, het subjektieve recht, de rechtsbetrekking, het rechtssubject, het rechtsfeit, de rechtshandeling en de wilsverklaring.

De bijdrage van dit boek aan de algemene rechtsleer is beperkt gebleven. Hedendaagse auteurs treden nog maar zeer zelden in discussie met Meijers’ visie op begripsvorming. De waarde van het boek ligt dan ook ergens anders: het is de belangrijkste bron van ken-

nis over de centrale begrippen van het huidige Nederlandse Burgerlijk Wetboek. De bepalingen over onder meer rechtshandeling, overeenkomst, subjectief en zakelijk recht in het BW vinden hun directe basis in *De algemene begrippen*. In de privaatrechtelijke literatuur wordt ter verklaring en interpretatie van de wettekst dan ook nog geregeld naar het boek verwezen. Paradoxaal genoeg zijn de door Meijers vrij gevormde begrippen daarmee onderworpen geraakt aan de andere door hem onderscheiden activiteit van de rechtswetenschap: de wetsuitlegging.

Bijzonder nummer bij de honderdste geboortedag van E.M. Meijers, *Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-ambt en Registratie*, 1980, nr. 5504; Levensbeschrijvingen door R.P. Cleveringa, R. Feenstra en S.J. Fockema Andreae, beschikbaar via www.biografischportaal.nl/persoon/6375087; R. De Roon, 'E.M. Meijers' methode van begripsvorming in de rechtswetenschap', *Rechtsfilosofie & Rechtstheorie*, 1977, 1-25; J.M. Smits, 'E.M. Meijers (1880-1954)', in: C.J.H. Jansen, J.M. Smits & L.C. Winkel (red.), *Zestien juristen en hun filosofische inspiratie*, Nijmegen, 2004, 61-74; Th. Veen, 'Heb dank, Hooggeachte Professor, heb veel dank uit naam van de Nederlandse juristen', *Ars Aequi*, 1991, 1059-1077.

prof. dr. Jan M. Smits
Universiteit Maastricht